

KOVAČEVIĆ STOJAN-STOLE

BANJALUČKA PARTIJSKA ORGANIZACIJA U VRIJEME PROVALE 1936.
GODINE I PONOVO OŽIVLJAVANJE POLITIČKOG RADA KOMUNISTA

L e g e n d a : -

- 6 primjeraka autorizovanih sjećanja Stojana Kovačevića na 13 stranica mašinom kucanog teksta, notiranih u Arhivu 6-8. maja 1978. godine;
- Od 6 primjeraka sjećanja: po jedan primjerak kod autora, u Muzeju Bos. krajine, Institutu za istoriju u Sarajevu i Odбору edicije o banjalučkom radničkom pokretu, a dva primjerka u Arhivu.

SADRŽAJ SJECANJA : Provala u banjalučkoj partijskoj organizaciji 1936. godine i pomoć članovima porodica uhapšenih drugova; nastavak političkog rada komunista koji nisu bili uhapšeni; obrazovanje MK KPJ i uspostavljanje veze sa partijskim rukovodstvima u Zagrebu; frakcionaško djelovanje Asima Alihodžića; postojanje dva partijska rukovodstva u Banjoj Luci; organizovanje štrajkova u Banjoj Luci 1937. godine; uporišta Partije u društvima i udruženjima; priprema grupe banjalučkih komunista za odlazak u Španiju; politička orijentacija sudija Okružnog suda i sudjenje grupi komunista iz Bos. Kostajnice; dolazak Uglješe Danilovića u Banju Luku i kontakti sa banjalučkim komunistima; Pokrajinska konferencija KPJ za BiH u Mostaru i odsustvo delegata iz Banje Luke.

KOVAČEVIĆ STOJAN-STOLE

BANJALUČKA PARTIJSKA ORGANIZACIJA U VRIJEME PROVALE 1936.
GODINE I PONOVO OŽIVLJAVANJE POLITIČKOG RADA KOMUNISTA

Jedna od najplodnijih godina političkog rada banjalučkih komunista bila je 1936.godina.Banjalučki komunisti bili su ne samo u svim podružnicama sindikata URSS-a i Mjesnom međjustrukovnom odboru,nego su držali čvrste pozicije u rukovodstvima raznih društava,klubova i udruženja,a i osvajala pozicije svuda gdje se to moglo.Svojim radom i velikom akcionom angažovanošću davan je politički sadržaj u svim obludima društvenog rada.Komunisti su u svim prilikama bili u mogućnosti da na bilo kakvu manifestaciju okupe hiljade simpatizera iaktivista radničkog pokreta.Politička iskustva ilegalnog rada bila su veoma bogata,tako da je režim teško nalazio dovoljno dokaza za hapšenja.Ovo bih ilustrirao primjerom bacanjem letaka KPJ za 1.maj 1936.godine.Policija je bila jedan ili dva dana ranije u punoj političkoj mobilnosti da bi uhvatili one koji rasturaju letke.Medjutim,doskočili smo im na taj način što smo rasturali letke na sam 1.maj,onda kad se pripravnost povukla jer su pretpostavljali da se neće rasturati letci kad već ranije nisu.Masovno rasturanje letaka neposredno poslije povlačenja pripravnosti bilo je iznenađenje za policiju,bolje rečeno šok.Uprava policije je izrazila sumnje da je neko dojavio komunistima da je skinuta pripravnost.Sumnje na režimske organe,medjusobna nepovjerljivost medju njima,bila je naš krupan politički poen.

Od aktivnosti na političkom polju veoma su značajne demonstracije protiv olimpijade u Berlinu,koje su bile osuđene fašizma i nacizma.Na istoj političkoj liniji bila je i Liga za mir i slobodu,na platformama narodnog fronta,objedinjavanja svih demokratskih snaga protiv rastuće fašističke opasnosti.Mada su provale od kraja 1935.godine počele u Jugoslaviji,to nije uticalo na intenzitet rada banjalučkih komunista.Šta više,politički se radilo još više.Medjutim,nažalost,provala nije mimoišla ni banjalučku partijsku organizaciju.Čim su počela hapšenja u Kostajnici odmah se za njih doznalo u Banjoj Luci.Bilo je jas-

no da se uskoro može proširiti i na Banju Luku. Data je direktiva da se sklone oni komunisti koji su bili u bilo kakvoj vezi sa Kostajnicom dok se ne vidi kako će se situacija dalje odvijati. Ta je direktiva data prije samoubistva Bore Ilića, dakle u prvoj polovini avgusta 1936. Ivica Mažar i ja razgovarali smo o toj provali na području Kostajnice i interesirali se za mogućnost da se naprave neke injekcije sa mlijekom koje bi izazvale reakcije, tako da bi bili pošteđeni oni koje policija ili žandar- mi muče. Gledajući retrospektivno, bilo je to prilično naivno razmišljanje, rezonovanje mladih ljudi koji su razmišljali o opasnos- ti koja se približavala, a da i nismo bili svjesni koliki je njen obim i kakve će biti posljedice.

U međjuvremenu, negdje sredinom avgusta 1936. godine, Boro Ilić izvršio je samoubistvo bacivši se pod voz. Toga dana on je na željezničkoj stanici davao Smilji Macuri neki ilegalni materijal, ali ga ona nije htjela primiti. Otišao je sa stanice motorciklom na Kraljev drum, tu sačekao voz i bacio se pod njega. Imajući ga u evidenciji kao komunistu, Uprava policije odmah je izvršila pretres kuće u kojoj je stanovao Boro Ilić. U podrumu kuće nađen je ostatak prvomajskih letaka, jedno 20-ak primjeraka. Teško je utvrditi razloge samoubistva. Neki su tvrdili da je to izvršio iz ljubavi prema Smilji Macuri, ali ne treba izgubiti iz vida i mogućnost bojazni da ne može izdržati torturu u slučaju eventualnog hapšenja u vezi sa provalom u Kostajnici. No, svaka nagađanja su nezahvalna.

Komunisti su se dostojno oprostili od Bore Ilića. Sva policija bila je u stanju pripravnosti očekujući da mogu nastati demonstracije sa političkom notom. Policija je slikala učesnike u sahrani i kasnije se s tim služila u identifikaciji politički sumnjivih lica za komunističku aktivnost.

Od nekog sam čuo da je Uprava policije u Banjoj Lu- ci u toku istrage koju su vršili Šoprek i Cividini dala informa- cije da je Boro Ilić veoma opasan komunista i da se iz straha od progona policije ubio. Da bi tu svoju ocjenu potvrdili u gradjan- stvu, ubacili su "dokazni materijal" - letke u podrum kuće Bore Ilića i "nalaz" unijeli u zapisnik. Boro Ilić nije bio tako naivan da letke ostavlja u podrumu kada je bio pod stalnom prismotrom. Naivna je bila policija, koja je prikupljene letke podmetala. To je kasnije i sam policijski lisac Šoprek u istrazi konstatovao: "Ko-

munisti su čuli tu vašu glupost i sad je Boro Ilić glavni tehničar na koga uhapšeni sve svaljuju, a on je mrtav!". Naime, komunisti su u istrazi sve svaljivali na Bora Ilića, a iskusnim policajcima Šopreku i Cividiniju nije promaklo da su sve to dobro oblikovane konstrukcije oko koje se može zasnovati odbrana.

U cjelini, komunisti su u zatvoru imali dobro držanje i zbog toga se provala nije dalje širila od one grupe koja je uhapšena septembra 1936. I pored mučenja, Nikica Pavlić je uspio da iz zatvora pošalje neke cedulje sa obavještenjima kako teče istraga.

Hapšenja su bila velik udarac za banjalučku partijsku organizaciju, za plimu razvitka banjalučkog radničkog pokreta. Uhapšeni su svi članovi MK KPJ izuzev Asima Alihodžića. No, ostao je na slobodi velik broj komunista i provalom skoro netaknuta skojevska organizacija. Od članova MK SKOJ-a bili su uhapšeni Kasim Hadžić i Ivica Mažar, a ostali smo na slobodi Rade Ličina i ja. Ubrzo se poželije puštanja iz zatvora priključio i Ivica Mažar. Sa MK KPJ je bio teži slučaj jer su uhapšeni članovi upućeni pred Državni sud za zaštitu države i potom na robiju u Sr. Mitrovicu.

Sa Asimom Alihodžićem organizovao sam dalje prikupljanje Crvene pomoći, čija su sredstva korišćena za pomoć porodicama uhapšenih drugova. U oktobru 1936. godine uže sam se povezao sa Teufikom, Cinkarom Kadenićem oko prikupljanja Crvene pomoći i intenziviranja toga rada na cijelom području grada. Cinkara je bio, mislim, član KPJ od 1934. godine, a veoma aktivan u radničkom pokretu. Ja sam nosio pomoć Katici Sarafin, a Emil Zrelec nosio je pomoć Evi Šmit, članu KPJ i supruzi Jakoba Šmita. Drugi članovi KPJ dobili su konkretna zaduženja da nose pomoć drugim porodicama. Ta podjela zaduženja imala je za cilj da niko od uhapšenih ne bude zapostavljen. Međutim, glavna preokupacija je bila da se prati tok istrage i da se zadrže političke pozicije u onim sredinama gdje su uhapšeni komunisti bili u rukovodstvu. U tome se uspjelo. Jedino su komoraši uspjeli za kratko, svega nekoliko mjeseci, da osvoje ključne pozicije u RKD "Pelagić".

Nepohapšeni članovi KPJ i SKOJ-a nastavili su sa političkim radom. Mogli smo se i dalje u punom obimu osloniti i na brojne simpatizere, a imali smo ih i u redovima vojske. Jedan takav simpatizer bio je kapetan Milivoje Kundak, koji je neko vrijeme stanovao u kući porodice Pavlić, ali su mu kao oficiru na-

redili da se iseli iz kuće komunističke porodice. On se tada preselio u kuću Komarica, čija su djeca bili članovi SKOJ-a. Milivoje Kundak davao je redovno Crvenu pomoć i svoj stan davao na korišćenje komunistima. Kundaka smo inače zvali Drajfus, po poznatoj Drajfusovoj aferi.

Glavni zadatak od oktobra 1936. godine bio je da se povežu partijske ćelije. Negdje krajem 1936. godine sastali smo se kao Mjesni komitet KPJ u kući Asima Alihodžića, neposredno poslije puštanja na slobodu Josipa-Šoše Mažara. U MK KPJ bili smo Asim Alihodžić, Šoša Mažar i ja. Bolje rečeno, Šošu i mene Asim je kooptirao u MK KPJ. Svako od nas imao je neke ćelije na vezi. Prije izlaska Šoše iz zatvora vezu smo održavali Asim Alihodžić i ja. Na mojoj vezi bili su Teufik-Cinkara Kađenić, Fetid Hasanbašić, Mirko Višnjić, Mehmedalija Mašinović, Ćerim Ćejvan, Faik Pašalić, Ivica Mažar (poslije izlaska iz zatvora) i jedan drug iz Šumske uprave (koji je umnožavao letke i bio kraće vrijeme na vezi). Svoje veze imao je Asim Alihodžić, a potom i Šoša Mažar. Međutim, najvažnija ličnost cjelokupnog političkog rada bio je Pavo Radan.

Mislim da smo tada "zaobišli" kao člana KPJ Idriza Musića jer od njega nismo imali nikakve koristi za rad u masama. Njegova lična pasivnost bila je u koliziji s onim što se od komunista tražilo u političkom radu u svim sredinama, a on se u takav rad nije uključio. Kao komunista bio je, dakle, pasivan. Zbog toga više nije ni pozivan na partijske sastanke. Osim toga, neko je imao, ne sjećam se ko, zamjerke u pogledu njegovog političkog rada i ponašanja.

Kao Mjesni komitet rijetko smo se sastajali. To je Šoši i meni posebno smetalo, a posebno metod i stil rada van živih tokova prakse rada komunista na konkretnim političkim zadacima u sredinama gdje žive i djeluju. Da bi kontrirao arhaičnom metodu rada iz ranijih vremena, koji nije bio u skladu sa ranijom praksom uključivosti komunista u rad društava i udruženja, Šoša je predlagao da se sakuplja oružje i da se preduzme neka akcija da komunisti u Jugoslaviji ne budu u defanzivi i da izvrše napad na Banovinsku upravu "da negdje nešto započne". Kao i ranije, Asim je bio protiv "razvodnjavanja političkog rada" aktivnostima u društvima, udruženjima i klubovima, odnosno u masovnim organizacijama.

Pošto mi je Nikica Pavlić ranije dao vezu sa Radom Kovačevićem, mužem Mire Vinterhalter, činovnikom u Finansijskoj direkciji u Banjoj Luci, sastao sam se sa njegovim bratom Vojom Kovačevićem,

sekretarom MK KPJ u Zagrebu. Sastali smo se u Banjoj Luci. Jedan sastanak smo imali i kod mene jer je Rade Kovačević tu doselio. Međutim, ne bih mogao susrete s Vojom Kovačevićem vremenski locirati.

Na ličnu vezu dolazila je iz Zagreba u nekoliko navrata 1937. godine BOSILJKA EVIĆ-KRAJACIĆ, a jednom i kasnije. Ona je na moju javku 1937. godine uputila VOJU RAKIĆA, kada su poslije provale bile prekinute veze za zagrebačkim partijskim rukovodstvom. Preko Voje Rakića veza je ponovo uspostavljena, ali je ona bila dosta labava.

Pošto je Asim Alihodžić bio kočnica razvijanja političkog rada, trebalo je naći izlaz iz te situacije. Asim je imao političke veze sa nizom istaknutih komunista u partijskim rukovodstvima, koje je lično poznao, te je bilo teško da se pozove na odgovornost i zbog političkog autoriteta i zbog toga što se nalazio na položaju sekretara MK KPJ. Za banjalučku partijsku organizaciju to je bio poseban problem jer je stvarao oko sebe frakcijsku grupu, sastavljenu pretežno od nekih starijih članova KPJ. Izlaz se pokušao naći u obrazovanju novog Mjesnog komiteta. Tu mi je direktivu prenio iz Beograda 1937. godine Osman Karabegović. Mislim da je ta direktiva bila u vezi s Vesom Maslešom. Do tog zaključka došao sam u toku rata kada sam se susreo sa Vesom Maslešom, s kojim se ranije nisam lično poznao. Masleša mi je tada rekao da zna za mene, a to je bilo u vezi sa obrazovanjem novog MK KPJ.

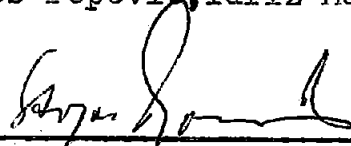
Tako je obrazovan novi MK KPJ na sastanku na kome su prisustvovali Pavo Radan, Mirko Višnjić, Šefket Maglajlić, Stole Kovačević i, mislim, Osman Karabegović. Trebalo je, dakle, odstraniti Asima Alihodžića iz partijskog rukovodstva, a to se ne može postići, znali smo, bez većih potresa. Članovi MK KPJ bili su: Pavo Radan, Mirko Višnjić, Šefket Maglajlić i ja. Ja sam izabran za sekretara MK KPJ. Međutim, za postojanje novog MK KPJ Asim Alihodžić uopšte nije znao. Zbog zdravstvenog stanja poštedili smo Pavu Radana zamaranja tako da smo cijeli teret akcionog djelovanja nosili nas trojica. Ovaj sastanak održan je u Čejvanovom vinogradu. U Mjesni komitet su ušli Kasim Hadžić i Ivica Mažar.

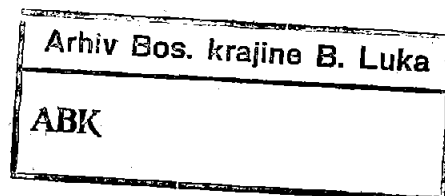
Novoobrazovani komitet angažovano je radio. Ja sam upoznao članove o onome što se razmatralo na rijetkim sastancima koje je zakazivao Asim Alihodžić. Međutim, Asim se nije mogao potisnuti jer su ga neki komunisti podržavali. To je bila ona konstelacija partijske političke prakse u Banjoj Luci, koju su neki

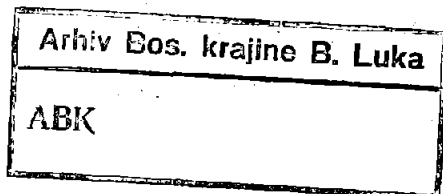
nazvali frakcijskom borbom. No, takav termin treba uzimati s rezervom jer treba poznavati specifičnost banjalučkih političkih prilika da bi se dala ocjena političkog rada komunista. Prije svega, treba imati u vidu da je skojevska organizacija ostala 1936. godine pošteđena provale i da su skojevci nastavili sa političkim radom u svim društvima i udruženjima. Osvajale su se i nove političke pozicije. Novim prijemima u 1937. i 1938. godini brojno stanje članova SKOJ-a naglo se uvećavalo. Iz SKOJ-a 1939. i 1940. godine primljen je veći broj članova u KPJ. Mnogi omladinci članovi SKOJ-a i KPJ nastaviće svoj politički rad u sredinama gdje su došli. Zahvaljujući njihovom radu osnovane su brojne skojevske i partijske organizacije u Bos. krajini 1940. i 1941. godine.

U pogledu partijske organizacije postojanje dva komiteta bio je pokušaj da se riješi slučaj Asima Alihodžića, više radi onih koji su podržavali neke njegove demagoške stavove jer se pokušalo da se spasu za Partiju. Uzgred rečeno, mnogi od njih koji su bili isključeni ili bili zaobidjeni, učestvovali su u ustanku od prvih dana 1941. godine (Miloš Popović, Idriz Maslo, Habija Bećirbašić itd.).

6. maj 1978.

(Stojan-Stole Kovačević)

(N a s t a v a k)

U ocjenjivanju rada banjalučke partijske organizacije treba imati u vidu činjenicu da se ni MK KPJ 1936. godine na čelu sa Idrizom Maslom, na koga je Asim Alihodžić imao znatan uticaj, nije slagao sa praksom političkog rada komunistu u partijskim organizacijama i skojevaca u aktivima, koji su išli u masovnost, prodirali i osvajali pozicije u buržoaskim društvima, odnosno bili na onom kursu kakav je zauzet na Mjesnoj partijskoj konferenciji 1934. godine, odnosno na liniji onog kursa kakav je zacrtala Četvrta zemaljska partijska konferencija. Asim i grupa oko njega plašili su se te masovnosti i navodnog razvođnjavanja političkog rada, koji je on nazivao "tamburaškim socijalizmom".

Politički rad 1937-1938. godine nije jenjao, nego se razvijao u KAB-u, "Borcu", "Pelagiću", podružnicama URSS-ovog sindikata, dječkim literarnim društvima, ženskom pokretu, Fadiletu, "Budućnosti" itd. Ja sam, naprimjer, ostao na dužnosti sekretara Seljačkog kola sve do skupštine 1939. godine. Od komunistu u Seljačkom kolu aktivno su radili Rudi Kolak i veći broj članova SKOJ-a (Danilo Drča, Zdravko Lastrić itd.). Po zaduženju radio sam i u skautima. Drugi su radili u drugim organizacijama, što je bio sastavni dio političkog akcionog djelovanja u svim sredinama. Posebno bih spomenuo organizovanje velikog štrajka pekarskih radnika, koji je sadržavao i političku notu, u toku februara-marta 1937. godine, a neposredno poslije njega višemjesečnog tarifnog pokreta i štrajka pilanskih radnika. U zimu 1937/38 godine održani su kursevi za bolničare, kada je data direktiva da ih komunisti pohadjaju.

Značajna politička aktivnost bila je u vezi sa Građanskim ratom u Španiji. Za drugove koji treba da idu u Španiju šila se odjeća. Novac je iz Zagreba donio Marjan Podgornik, koji je inače u Zagrebu radio na otpremanju naših dobrovoljaca. Od donesenog novca Ferid Hasanbašić šio je hlače pumperice i kapute. Pripremala se i jedna grupa Banjalučana za odlazak u Španiju na vezu koja je trebalo da se dobije iz Zagreba. No, zbog provale veze niko iz Banje Luke nije organizovano otišao. Od

meni poznatih drugova iz Banje Luke u Španiju su otišli Danko Mitrov i Lazo ^{LATINOVIC} Martinović. Danko je otišao iz Makedonije, a Lazo ^{LATINOVIC} Martinović iz Praga, gdje se nalazio na studijama. Lazo ~~Marti-~~nović pohađao je Trgovačku akademiju u Banjoj Luci, a inače je bio rodom iz Bos. Petrovca. Po prirodi je bio povučen. Od njega sam iz Pariza dobio kartu: "Evo me na Svjetskoj izložbi. Putujem dalje. Čućete ko je Lazo ^{LATINOVIC} Martinović." U Španiju je otišao i Franjo Sarafin, također iz inostranstva.

U Okružnom sudu u Banjoj Luci radio je sudija Sekso. Jednog dana "Politika" je objavila vijest da se neki omladinac Sekso ukrcao kao slijepi putnik na brod. Brodom je stigao u Maroko, gdje su ga frankovci uhapsili i streljali. Bio je to sin sudije Petra Sekse. Otac inače nije znao gdje mu je sin otišao. Bilo je to negdje 1937. godine.

Jedan od starijih komunista u tom periodu bio je nastavnik BRANKO ZAGORAC. Kretao se u društvu Asima Alihodžića, Jure Begića, Safeta-Frica Filipovića, Steve Nešića, Ilije Lipovca i još nekih. Branko Zagorac napisao je, čini mi se 1936. godine, jednu knjigu antiratnog karaktera, ali je odmah zabranjena. Sjećam se da je štampana u Banjoj Luci pod naslovom "Da se ne ponovi". Branko je inače bio sudjen na Veleizdajničkom procesu 1916. godine, a komunistima je prišao za vrijeme studija. Stevo Nešić i Ilija Lipovac bili su tipografski radnici. Sjećam se da je jedan od značajnijih partijskih sastanaka 1937. godine održan u njegovom stanu. Ilija Lipovac bio je aktivista radničkog pokreta. Sjećam ga se kao dobrog govornika na konferencijama i skupovima i borbenog radnika na radničkim manifestacijama. Mislim da su obojica bili članovi KPJ.

Negdje 1937/38. godine čuli smo da je Šeremet Akif - Berger uhapšen i osuđen. Upitao sam Pavu Radana za njegovo mišljenje. Pavo mi je objasnio da je Akif Šeremet prije donošenja Obznane zagovarao dizanje oružane revolucije. Isto tako, poslije donošenja Obznane i Zakona o zaštiti države zagovarao je da se prikuplja oružje i na nasilje odgovori oružanom borbom. Takvo je mišljenje imao i poslije dolaska u Banju Luku 1924. godine. Pavo ga je, kako mi reče, u tome štopao da ne uradi nešto što bi bilo prenagljeno. Akif je inače po prirodi bio dosta nagao. Znao je ponekad i netaktično da zadirkuje predstavnike buržoaske caršije svih nacionalnosti. Tako je jednom dobacio muftiji Maglajliću: "Šta gledaš? Dodji prihvati kramp pa će ti i bog pomoći!". Tom

prilikom upitao sam Pavu Radana odakle toliki omladinci iz građanskih porodica u radničkom pokretu, odnosno SKOJ-u i KPJ. Pavo mi je objasnio da je to forsirao Berger, Akif Šeremet, pod devizom "Oteti im djecu! I to najbolju, kako bi i sami vidjeli da je komunizam stvar ne samo proletera nego i svih razumnih ljudi!". Tako je on uticao i priveo radničkom pokretu brojne učenike Realne gimnazije: Veselina Maslešu, Fadila Maglajlića, Ekrema Maglajlića, Edu Kunšteka, braću Djordjević, Moralića zvanog Numa Pom-pili i mnoge, mnoge druge.

Partija je 1937/38. godine imala svoje uporište i u Okružnom sudu i u Tužilaštvu. U Okružnom sudu radio je 1936-1937. godine Asim Alihodžić pripremajući se za advokaturu. Simpatizer KPJ bio je Albert Trinki, zvaničnik Okružnog suda na radu kod državnog tužioca. Zajedno s njim sam radio na umnožavanju letaka. Jedan od simpatizera bio je i Hasib Muratbegović, sudija, koji je bio povezan sa Asimom Alihodžićem. Simpatizeri su bili i pripravnici Husnija Džumrukčić i Aleksandar-Braco Jokanović. Simpatizer je bio i sudski pripravnik Tiho Petrović, ali dosta oprezan.

Tužilac Branko Vuković nije se nigdje htio izravno angažirati u podizanju optužnica protiv komunista. Smišljeno je prepuštao istragu manje sposobnim pomoćnicima. Šta više, nigdje nije htio da interveniše gdje su optužnice bile "labave", odnosno oborljive. Na ovaj način izravno je, ali okolišnim putem, koristio radničkom pokretu. No, bilo je tu i Ljotićevaca, Djuro Zalad i Milorad Obradović, koji su se posebno angažovali u istrazi u istrazi nad grupom komunista sa područja Kostajnice. Obradović je za zapisničara u istrazi uzeo Djuru Zalada, sudskog pripravnika i eksponiranog Ljotićevca, mada je mogao uzeti običnog zapisničara. Asim je uspio da izdejstvuje da se sudjenje grupi iz Kostajnice prolongira radi bolje pripreme jer će se proces otegnuti zbog 105 optuženih. Asim Alihodžić je nastojao da se sudjenje grupi iz Kostajnice održi poslije sudjenja grupi Banjalučana pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu. Po obavještenjima dobivenim iz Beograda presuda, kako se očekivalo, neće biti teška, što će samo pomoći za izricanje blažih kazni u Banjoj Luci. Tako je i bilo. Većina iz Kostajničke grupe bila je oslobođena, a oni koji su osuđeni izrečena im je manja vremenska kazna. I ponovim pitanjima, izravno ili posredno, angažovali su se komunisti.

Svih detalja političkog rada ne bih se mogao sjetiti. Međutim, taj je rad bio dosta intenzivan i očitovao se na raznim

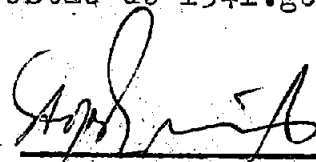
poljima društvenog života. U to je vrijeme u Banju Luku došao Norbert Veber i zaposlio se u Livnici "Jelšingrad". Meni se javio odmah po dolasku jer su ga iz Zagreba na mene uputili. Odmah sam ga povezao s Kasimom Hadžićem, s kojim je dalje ostao na vezi. Jednom prilikom mi se žalio da mu politički rad u Jelšingradu ometa Oto Beler. Veber je sa Karlom Rojcom na području Predgradja i Pilane razvio politički rad.

Premda je politički rad komunista ponovno doživljavao plimu u sindikatu, društvima i udruženjima, sa Asimom Alihodžićem se nije mogao naći zajednički jezik. Prijetilo je da se to negativno odrazi na rad komunista u cjelini. Koliko se sjećam, Osman Karabegović prenio je direktivu da se raspuste oba mjesna komiteta i da se Pavo Radan imenuje povjerenikom za reorganizaciju partijske organizacije u Banjoj Luci. Pošto je Pavo Radan i za Asima Alihodžića bio autoritet, s direktivom se i Asim složio, odnosno da prestane s radom MK KPJ na čelu sa Asimom Alihodžićem i da Pavo Radan izvrši reorganizaciju partijskih ćelija i njihovog sastava. Bilo je to krajem 1937. godine.

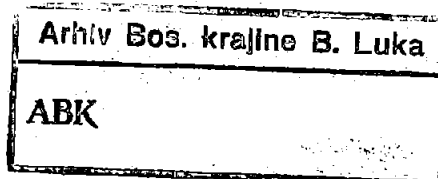
Pavo Radan pristupio je poslu. Drugovima koji su se vratili s robijske saopštio je da se neće povezivati dok se ne dobije izvještaj o njihovom držanju na robiji. Nije mi, međutim, poznato kako su pojedine ćelije bile reorganizovane. Znam da su neke ostale u istom sastavu. Neki raniji komunisti koji su se na bilo koji način pasivizirali bili su "zaobidjeni". Cijeli taj tok "reorganizacije" bio je obavljen takoreći u hođu, tako da to nije imalo odraza na politički rad u cjelini. Nastavilo se s radom u istom intenzitetu. Ja sam dobio, naprimjer, zaduženje da radim u partijskoj tehnici MK KPJ, gdje sam ostao do 1941. godine.

7. maj 1978. godine

Banja Luka

(Stojan-Stole Kovačević)

(N a s t a v a k II.)

Negdje krajem 1937.godine u Banju Luku je dolazio Uglješa Danilović. Mislim da je tada ostvario kontakt sa Asimom Alihodžićem, ali mi nije poznato kako je taj sastanak protekao i kako ga je primio. Medjutim, ne znam da li je stupio u kontakt sa Pavom Radanom jer je to bio već period kada je vršena reorganizacija partijske organizacije. Stupanje u vezu s Asimom Alihodžićem bilo je najvjerovatnije javka dobivena od partijskog rukovodstva u Zagrebu.

Uglješa Danilović dolazio je u Banju Luku i 1938. godine, negdje u vrijeme priprema za četvrtu pokrajinsku konferenciju KPJ za Bosnu i Hercegovinu u Mostaru. Na ovu Konferenciju trebalo je da idemo kao delegati banjalučke partijske organizacije KASIM HADŽIĆ, IVICA MAŽAR i ja. Medjutim, niko od nas nije otišao jer ja nisam mogao dobiti odsustvo sa radnog mjesta, a isto tako i Kasim Hadžić. Neki opravdani razlog bio je i kod Ivica Mažara. O nemogućnosti da dobijem odsustvo sa radnog mjesta, a radio sam tada u državnoj službi, obavjestio sam Pavu Radana.

Kasim Hadžić vratio se sa sudjenja pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu marta 1937.godine. Pošto nije bio osuđen na sudskom procesu, jer se optužnica nije mogla dokazati, po slovu zakonskih propisa primljen je da nastavi posao kao radnik u Fabrici duvana, koja je i onako tražila načina da ga se oslobodi jer je bio poznat njegov politički rad. Jedno neopravdano odsustvovanje sa rada bio bi dovoljan razlog da ga otpuste sa posla. Prema tome, ni on nije mogao ići. Znam da je postojao neki jači opravdan razlog i za Ivicu Mažara. Sigurno je greška bila u tome što smo izabrani mi koji nismo mogli ići, ali je bilo dovoljno vremena da odu neki drugi. Znam da nam se mnogo zamjerilo što niko nije prisustvovao na IV. Pokrajinskoj konferenciji KPJ u Mostaru negdje krajem jula 1938.godine.

Negdje u toku 1937.godine došao je u Banju Luku Jusuf Tulić zvani JOJA, neposredno poslije svoga povratka sa školovanja u SSSR-u. Vratio se u zemlju na zadatke političkog rada u Jugoslaviji. Iz Banje Luke je otišao za SSSR negdje 1931.godine, koliko se sjećam zajedno sa Edom Kunštekom. Od nas je zatražio da

mu našim vezama obezbjedimo legalnu radničku knjižicu da bi se mogao zaposliti. Obezbjedili smo mu radničku knjižicu kao stolarskog radnika. Kako sam kasnije doznao, otišao je na politički rad u Vojvodinu i više se nije vraćao u Banju Luku, izuzev povremenih dolazaka kao ilegalca.

Negdje u ljeto 1938. godine slučajno sam banuo kod Mirka Višnjića. Održavan je jedan širi sastanak članova KPJ od nekih 14-15 članova jer je bila puna soba. Mislim da je to bila partijska konferencija. Iza ovoga uslijedila je partijska konferencija na Šehitlucima na kojoj je razmatran slučaj i držanje Asima Alihodžića. O tome mi je kasnije pričao Mirko Višnjić i njegovom isključenju iz KPJ. Mislim da tada Asim Alihodžić nije dao javke, odnosno veze sa partijskim rukovodstvima u Zagrebu, ali to nije imalo neki posebni značaj jer se uspostavila veza sa Pokrajinskim komitetom.

Radeći u tehnici MK KPJ održavao sam veze sa drugovima u Sarajevu. Ja sam pisao na adresu Važić Milene, tadašnje činovnice filijale Narodne banke u Sarajevu, a iz Sarajeva pošta je dolazila na adresu Čerima Čejvana u Banjoj Luci. Čerimu Čejvanu je neki ilegalni materijal izravno iz Sarajeva donio Rato Dugonjić. Koliko se sjećam, Rato Dugonjić je donio u Banju Luku primjerak Istorije SKP(b), koja se u Banjoj Luci umnožavala. Umnožavana je na više mjesta, gdje su se prekopavala i umnožavala pojedina poglavlja. Znam da su bila umnožavana kod Faika Pašalića i Velimira Stojnića, a sigurno i još negdje.

Neke letke, čiji sam tekst dobivao od Mirka Višnjića, umnožavao sam u državnom tužilaštvu. Umnožavao sam ih zajedno sa Albertom Trinki-em. Sjećam se ~~na~~ umnožavanje ilegalnog materijala u vezi akcija partijske organizacije u Prijedoru i štrajka rudara Ljubije 1940. godine. Na umnožavanju ilegalnog materijala radilo se i u kući Mirka Višnjića.

Znam da je papir donošen iz Štamparije Uzelac. Donosio je papir mlađji sin Uzelca. Šapirograf je davao knjižar Lazar Jovandić, simpatizer radničkog pokreta.

Zaboravio sam spomenuti aktivnost MK SKOJ-a u obrazovanju Saveza radne omladine grada i sela 1935. godine. Sjećam se da je na sjednicama MK SKOJ-a Slobodan Kokanović podnio izvještaje ne samo o radu Inicijativnog odbora, nego i o aktivnostima u obrazovanju odbora po selima. Dobro se sjećam da su odbori Saveza radne omladine obrazovani u selima Šargovac i Motike,

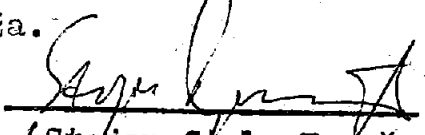
a i u još nekim selima. Nosilac te aktivnosti bio je Slobodan Kokanović, sekretar MK SKOJ-a.

Već sam nešto rekao o sudskom kadru u Banjoj Luci, ali bi trebalo još neka pitanja još objasniti, bolje dopuniti. Prije svega, sudski kadar nije se eksponirao nekom marljivošću. Sudije se nisu ni trufile da im mnoga pitanja iz domena njihovog rada budu razumljivija. Tako je, naprimjer, sudija Dušan Umičević pred Asimom Alihodžićem rekao: "Kako ćeš se snaći? Znao sam strukturu komunističke organizacije kad sam bio tužilac, a sada se ne mogu snaći. Sve se promijenilo. Tu su neke reonske, mjesne, pokrajinske i druge organizacije, dok su prije bile samo čežije. Kako da presudim opasnost njihovog djelovanja?".

Sudije nisu znale, a u tom pogledu sudija Umičević nije bio sam, kakva je struktura partijskih organizacija, što je bilo i razumljivo. Proces pred Okružnim sudom grupi komunista sa područja Kostajnice vodio je predsjednik sudskog vijeća Džumrukčić. Koliko se sjećam, član sudskog vijeća bio je sudija Dušan Umičević. Optužnicu je zastupao Mirko Novković, zamjenik državnog tužioca, inače kasnije eksponirani Ljotićevac. Ustaše su ga 1941. godine izvele pred sud i zakazali raspravu, ali je intervenisao Gestapo i bio je pušen na slobodu, da bi odmah posredstvom Njemaca otputovao za Srbiju.

Od liberalnih sudija spomenuo bih sudiju Fabijana Marića, koji je izašao na slobodu teritoriju, ali su ga uhvatili četnici i ubili 1943. ili 1944. godine. Među smidijama bilo je eksponiranih hrvatskih nacionalista, koji su se priklonili ustaškom pokretu, a takvi su bili Ferdo Stilinović, Petar Petrić (u vrijeme NDH državni tužilac) i dijelom Vučević. Među advokatima u Banjoj Luci spomenuo bih dr Stevu Moljevića. Politički je pripadao demokratima Ljube Davidovića. Društveno je bio aktivan u Sokolima i društvu "Zmijanje". Njegovo glavno uporište za okupljanje građanskih političara na cehovskoj osnovi bilo je, međutim, u ROTARI-KLUBU, u koji su ulazili po jedan predstavnik određene profesije. Na čelu Rotari kluba bio je Stevo Moljević. Izdavali su i list "Otadžbinu". Predstavnik trgovaca u Rotari klubu bio je drogerista Cisarž, advokata Stevo Moljević itd. Saradnik u redakciji lista "Otadžbina" bio je Martin Zrelec. Inače je Rotari klub bio i masonska loža.

8. maj 1978. godine
Banja Luka

(Stojan-Stole Kovačević)